

תוצאות היום

שיעור מפי מרן הגאון רבי יעקב רצאבי שליט"א – פוסק עדת תימן

גליון 82

יו"ל ע"י התאחדות בני הישיבות ובסיוע מוסדות יד מהרי"ץ

נושאי השיעור: א. רמזים נפלאים בסימן ההלכות שנפסקו כאביי "יעל קג"ם" – כוח פלפולו העצום של הנודע ביהודא – כמה רמזים כיצד תיקן אביי חטאם של בני עלי.

ב. פליאת מרן שליט"א על הנוהגים לומר בט' באב אחרי ברכה"ת פסוקים ממגילת איכה – תשובת מרן שליט"א לסענתם – שיטות הראשונים בסוגיא וכמה דיוקים וביאורים נפלאים ממרן שליט"א בדבריהם.

מפני שעלי, הוא גלגול של יעל. ואביי צריך לתקן את הגזרה שנגזר על בית עלי שלא יאריכו ימים כמו שנאמר "וכל מרבית ביתו ימות האנשים", ור"ת קג"ם, זה קרע גזרת מרבית. צריך לדעת שכשכתוב בספרים כל מיני סימנים, זה לא סתם כפשוטו סימן לזכרון, וכמו הסימן של הפטריות של ימים אלו, שסימנם בבלדי, זה "דח"א" [דברי ירמיהו חזון ישעיהו איכה היתה] ונרמז בזה שאנחנו מקווים שידחו כל התעניות והצרות. ישנו עוד מהלך שכתוב בספר 'אלף כתב'. בני עלי חטאו בזה ששהו את קיניהם של הנשים, ואביי הוא זה שסידר את ספר המערכה משמיה דגמ', מערכה גדולה קודמת וכו', ואביי היה כהן, ובזה תיקן את החטא של בני עלי, שע"י סדר המערכה הכהנים זרזים. ומערכה גדולה קודמת, זה ר"ת קג"ם.

ובדוקא הר"ת באיפוך, לרמז שאביי בזה שתיקן את סדר המערכה. הוא העלה את בני עלי מלמעלה למטה. ויעושי"ב. דבריו הנפלאים.

הכל רמוז בתורה

ומי שיבוא ויטען וכי יתכן שחז"ל באמת התכוונו לזה. כתב ע"ז ר' עמנואל חי ריקי בעל המשנת חסידים, בספרו על התהלים, שאדם אחד שאל אותו מי אמר לך שדוד המלך ע"ה התכוון לפירוש הזה, וענה לו, שגם הוא לא יודע אם דוד המלך התכוון לזה, אבל ודאי שהקב"ה התכוון לזה, שהרי יסודות הדברים נכונים.

ולחזק את דבריו נוסף, כתוב בחז"ל שנגלה למשה רבינו ע"ה כל מה שתלמיד וותיק עתיק לחדש. ותמוה אם הכל נגלה למשה רבינו אז מה נשאר לנו לחדש.

וישנה תשובה מאוד יסודית לזה שכתוב בספר שערי מאמרי רבותינו ז"ל, ששם הוא הביא את דברי הגמ' שמשה רבינו ראה את ר"ע דורש כתרי אותיות, ותשש כוחו, ותמה על זה, הרי משה רבינו ידע את כל התורה, שהרי הוא מסר את התורה לעם ישראל. ותיקן, שהקב"ה נתן את התורה למשה רבינו עם כל הלכותיה וטעמיה, אבל הקב"ה לא גילה למשה רבינו איפה רמוז כל חידוש וחידוש האם מהיקש, או מייטור. ואת זה ר"ע דרש, ועל זה תשש כוחו של משה רבינו ע"ה. וא"כ הכל מובן שהכל רמוז בתורה. [יעויין עוד באור החיים הקדוש בפרשת תזריע שהאריך ע"ז].

ב.

פליאה עצומה על הנוהגים לומר בט' באב פסוקים ממגילת איכה לאחר ברכה"ת

בהלכות תשעה באב [יהי רצון שלא יהיה, מענין באמת איך ילמדו את ההלכות הללו לעתיד לבא, וכן מה יהיה עם מגילת איכה, ובהכרח שיהיה לנו פירושים אחרים, וכן כל הקללות שבתורה, יהיה פירוש אחר, ישנו פירוש נפלא מבצל מדרש תלפיות, שהתורה לא תשתנה אבל כל פרשה ופרשה הקב"ה יערבב את אותיותיה, יצא פרשה אחרת. דהיינו, יהיה צירוף אחר למילים, ועפ"ז ביאר איך יותר החזיר לעתיד לבא, ומסתבר שכך יהיה במגילת איכה, ואולי גם כן יהיה בהל' תעניות] סימן תקנד ס"ד כתב השו"ע בזה"ל, מותר לקרות כל סדר היום ופרשת הקרבנות ומשנת איזהו מקומן ומדרש רבי ישמעאל. ע"כ.

כתב לי בחור אחד, דבר מבהיל, שראה בשם הגר"א גניחובסקי, שאחרי ברכות התורה בתשעה באב הוא – הגר"א גניחובסקי - לא אומר את הפסוקים שאומרים כל יום, אלא הוא קורא כמה פסוקים מגילת איכה

א.

פילפולו העצום של בעל הנודע ביהודא בענין הסדר "יעל קג"ם" בשם רחמן.

קיי"ל בכל הש"ס במח' אביי ורבא שההלכה כרבא, חוץ משש מקומות וסימנך יע"ל קג"ם.

בספר דרוש לציון (דרוש יג) לבעל הנודע ביהודא העיר על סימן זה, ואילו דבריו צריך טעם על סידור הסימן יע"ל קג"ם. הרי סימן זה הוא ר"ת יאוש שלא מדעת, עד זומם, לחי העומד מאליו לשיטת רש"י, ולשיטת התוס' זה לידה יבישתה, עד כאן זה ר"ת יע"ל.

וקג"ם זה ר"ת קידושין שלא נמסרו לביאה, גילוי דעת בגט, מומר אוכל נבילות לתיאבון.

והנודע ביהודא שואל, לפי איזה סדר נכתב הסימן, הרי לשיטת רש"י האות למ"ד זה "לח", וסוגיא זו נמצאת במס' עירובין ולכא' צריך לפתוח בה, וכן אות גימ"ל, צריכה להיות קודם לאות יו"ד דהיינו יאוש, שהרי מסכת גיטין קודמת למסכת ב"מ. נמצא שלפי רש"י הסימן צריך להיות לג"ק ע"ם. ולפי התוס' צריך להיות קג"ע ימ"ל. נמצא שהסדר שנקטו מסדרי הש"ס לכא' הוא מסורס. וכתב ע"ז הנודע ביהודא, 'דכל כי האי גוונא טעמא בעי'.

עכשיו בא הנודע ביהודא ואומר פילפול עצום. ממש הפלא. הוא כותב שבכל המקומות לא הוקשה רבא בתיובתא, חוץ מסוגיית יאוש שלא מדעת. וכתב בזה"ל, רבא איתותב ביאוש, וממילא בטלה דעתו גם בעד זומם, וכיון שבטלה דעתו בעד זומם, ודאי שבטלה דעתו גם בלמ"ד, רש"י לשיטתו, ותוס' לשיטתו, וכיון שאיתותב בלמ"ד, איתותב גם בקידושין, וכו' וכו'. הנודע ביהודא ממש 'צולל במים אדירים' להראות שכל המחלוקות תלויות אחד בשני, ואחרי שסוברים כמו אביי ביאוש שלא מדעת, ממילא נדחו דברי רבא גם במחלוקת הבאה דהיינו, עד זומם. ואם רבא לא היה נדחה ביאוש שלא מדעת, לא היה נדחה בעד זומם. וכך הנודע ביהודא מחשבן את כל הסוגיות בש"ס של יע"ל קג"ם.

הנודע ביהודא הוא גאון עצום, הוא הפך את כל הש"ס להוכיח איך כל המחלוקות קשורות אחת בשנייה, ולפ"ז ביאר שלכן חייב להתחיל ביאוש ואח"כ עד זומם וכו'. הוא כתב ע"ז עשרות דפים. מבהיל הגאונות. [חושבני שמי שירצה ללמוד את הפילפול שלו צריך ללמוד את דבריו לפחות חודשים].

ובמק"א כתב הנודע ביהודא להסביר את הסימן "יע"ל קג"ם" על דרך המוסר, וביאר מדוע הרשעים לא חוזרים בתשובה, הדבר הראשון הוא מפני שהם מתייאשים, והיינו יאוש, ואם אדם יגיד, מה כדאי לי להחזיר כזוהי אדם בתשובה, נעזוב אותו וכך אקח גם את חלקו בגן עדן, וע"ז אומרים לו שזה טעות, תלוי אם יש סימן, ואם זה מצב של זוטו של ים ושלוליתו של נהר דהיינו, שהוא כבר נטמע בין העמים שאז אין תקוה, זה כבר לא יהודי. וכך המשיך באופן נפלא עד דרך המוסר זהו המהלך של הנודע ביהודא.

מהלך נוסף בביאור הסימן יע"ל קג"ם – איך תיקן אביי את הגזרה על בני עלי

ישנו מהלך אחר יותר פשוט לבאר את הסימן "יע"ל קג"ם, מרבי דוד פרדו בספרו למנצח לדוד, (קידושין דף נב) הוא כותב דבר מעניין, הרי אביי היה מבית עלי, ו"יעל" זה אותיות עלי, ונשתנה סדר האותיות

שזה מותר בלימוד בתשעה באב, וסברתו שאין זה דומה למש"כ הש"ע שמותר לקרוא פרשת הקרבנות שמה שהתיר הש"ע זה דוקא סדר היום, אבל הפסוקים שאחרי ברכות התורה כיון שנתקנו כדי לצאת יד"ח לימוד תורה אינם מסדר היום, אלא לימוד תורה ממש. ואם זה היה מסדר היום אז היה מותר לומר פסוקים אלו בלי ברכות התורה, וזה ודאי שלא קי"ל כן, ובהכרח צריך לומר שזה ת"ת, ות"ת אסור בתשעה באב.

וראיתי מביאים דבר זה בלוח דבר בעיתו בשם ספר אגן הסהר (דף שלו) והתפלאתי שהרי לא הוזכר דבר זה בכל ספרי הפוסקים, ואיך אפשר לחדש דבר כזה. ממש פלא עצום.

תשובת מרן שליט"א ליישב טענותם

אבל צריך לענות על הטענה שטענו, שאם זה סדר היום, אז מותר לומר את הפסוקים גם ללא ברכות התורה, וע"כ שזה ת"ת, וממילא זה אסור. חושבני שלא זה ההבנה, ופשוט שסדר היום הוא כן נחשב ת"ת ואסור לאומרו לפני ברכות התורה, ורק הוא דרגה פחות, שהרי הטעם שאסור תשעה באב בלימוד תורה הוא מפני שלימוד תורה הוא משמח, ולומר דבר שכבר שגור, שאומרים אותו כל יום, זה לא משמח כ"כ, ולכן מותר לאומרו בתשעה באב.

ומקור הדין שהובא בש"ע הוא ברמב"ן בסדר תורת האדם (בענין אבלות ישנה דס"ד ע"ב) שכתב בזה"ל, נהגו קצת העם שלא לקרות בט' באב פרשת הקרבנות ומשנת איזהו מקומן ומדרש ר' ישמעאל בבה"כ"ג, לפי שאסורים בד"ת. ואין לנו איסור. בסדר היום, שהרי קורא קריאת שמע בברכותיה וקורין בתורה ומפטירין בנביא מענינו של היום. ופרשת התמיד ואיזהו מקומן כנגד תמידין תקנום, ואומר כדרכו ואינו חושש. ע"כ.

כמה דקדוקים והערות בלשון הרמב"ן

ויש לדקדק בדבריו. א. מדוע כתב בבה"כ"ג דהיינו, שקצת העם נהגו לא לקרות פרשת הקרבנות וכו' בבה"כ"ג וצריך להבין, וכי בבית יהיה מותר, וא"כ, מה ההבדל, וצ"ע. [ובעיקר שהרי כתוב בספרים שיושבים על כל טיפת דיו של הרמב"ן שבעה נקיים, אין מילה מותרת בדבריו].

ב. הרמב"ן הביא ראייה שמותר לומר את פרשת הקרבנות וכו' מזה שקורים ק"ש וכן מזה שקורים בתורה, וצ"ע, הרי ק"ש זה דאו', וכן הקריאה בתורה זה תקנת חז"ל, ובעיקר שבקריאה היא מצערת, וענינו של היום, ופשיטא שמותר. ולומר פרשת הקרבנות זה לא מצער, ומדוע שיהיה מותר וצ"ע.

דיוק לשון המאירי ולדבריו לא קשה

ובאמת בלשון המאירי במסכת תענית (דף ל.) נראה שהוא התחמק מקושיא זו וז"ל, אסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים. ולשנות במשנה במדרש בהלכות ובאגדות, ואף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות, ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות, אבל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה, ותינוקות של בית רבן בטלים בו, שנאמר תהילים (יט, ט) פקודי י"י ישרים משמחי לב. יש למדין מכאן שלא לקרות בט' באב פרשת קרבנות, ר"ל צו את קרבני, ומשנת איזהו מקומן, ומדרש ר' ישמעאל, ולא שירת הים, ואיני רואה תועלת בדבריהם שאם כן אף כל פסוקי דזמרה, אלא כל שהוא נאמר דרך שבח ודרך שיתעורר האדם בהם להכניע לבבו לתפילה, אין בהם משום שמחה ומותר. ע"כ.

המאירי טוען טענה חדשה להתיר. מכיון שאין מטרת אמירת פרשת הקרבנות ומשנת איזהו מקומן, משום שמחה, תכליתם כדי להתעורר לתפילה ולשבח את הקב"ה, ובזה אין משום שמחה, ומותר ולכאור' זה הגדרה אחרת מדברי הרמב"ן, ובדוקא הביא המאירי ראייה נגד האוסרים, אמירת פסוקי דזמרה, שזה גם הם אומרים, ולא הביא את הדוגמא שהביא הרמב"ן, ק"ש, וקריאה בס"ת, שלכאור' מזה אין ראייה,

והראיה דוקא מפסוק דזמרה, שזה אינו חובה והוא רק מעלה בעלמא, וברב סעדיה גאון כתוב 'נתנדבה אומתינו' לומר פסוקי דזמרה, אבל סול"ס זה לא הלכה כק"ש וכקריאה בס"ת. וזה באמת ראייה וצ"ע ראייתו של הרמב"ן מק"ש ומקריאה בס"ת.

ישוּב מרן שליט"א לדברי הרמב"ן והרחבה נוספת בדבריו

נראה מדברי הרמב"ן שעיקר ראייתו מק"ש וקריאה בס"ת הוא משום שהוא ענין היום, ואפ"ל לבאר כוונתו שהוא הדין לאמירת פרשת הקרבנות, שזה גם כן נתקן מפני ענין היום, שהרי תפילות כנגד תמידין תקנום. דהיינו, הרמב"ן רק לקח מק"ש וקריאה בס"ת את סברת ההיתר, שהוא ענין היום, וה"ה לפרשת הקרבנות.

אבל עדיין קשה לפ"ז, איך מותר לקרוא את מדרש ר' ישמעאל הרי הוא לא מענין היום.

ויש לדקדק עוד בדבריו, שהרי בקושיא, הרמב"ן הזכיר שלושה דברים, א. פרשת הקרבנות. ב. משנת איזהו מקומן. ג. מדרש ר' ישמעאל.

וכשהרמב"ן עונה הוא מזכיר רק שני דברים, א. פרשת התמיד. ב. איזהו מקומן. ולא הזכיר מדרש ר' ישמעאל. ובאמת בריטב"א (תענית דף ל.) לא הזכיר כלל את מדרש ר' ישמעאל וז"ל שם, ומה שאסרו לקרות בתורה ובש"ס היינו בבא לקרוא דרך מקרא ומשנה, ואין סדר היום בכלל, שהרי קורין בתורה ומפטירין בנביא וקוראים קריאת שמע. ומעתה אין להימנע מלקרות פרשת קרבני לחמי ואיזהו מקומן, וקורא כדרכו ואינו חושש. ע"כ.

אמנם ברמב"ן באמת אפ"ל, שמה שלא הזכיר בסוף דבריו מדרש ר' ישמעאל, כוונתו וכו', וכיון שהזכיר בתחילת דבריו, לא הוצרך לחזור על הכל בסוף דבריו.

ובכל אופן בש"ע שפתחנו בו, כתוב מפורש שמותר גם פרשת ר' ישמעאל, ומקור דברי הש"ע זה מהטור שהעתיק דברי הרמב"ן. אך עדיין נשאר קשה מדוע מותר לומר מדרש ר' ישמעאל הרי זה לא מענין היום.

דברי מהר"ץ בקשר מדרש ר"י לסדר התיקון ומבואר נפלא דברי הרמב"ן

ובזכות מהר"ץ זכיתי להבין דברי הרמב"ן, שהרי יש לשאול מה הקשר שאומרים מדרש ר' ישמעאל בתוך סדר התיקון, ומהר"ץ (דף קיז:) כתב ע"ז בזה"ל, ואומר ברייתא דרבי ישמעאל. והטעם לאמירתה מלבד שראוי לומר גמרא אחר משנה כדי לחברם כאחד, עוד יש טעם אחר, משום שברייתא זאת היא תחילת תורת כהנים, ורובם על ענין הקורבנות. ומשום שהרבה דברים יוצאים משלש עשרה מידות אלו, ראוי להזכירן במקום הזה, דשייכי נמי לענין הקורבנות. ע"כ.

ממש הפלא ופלא. עכשיו מבואר נפלא דברי הרמב"ן, שגם מדרש ר' ישמעאל שייך לענין הקורבנות, וגם הוא נחשב מענין היום כמו פרשת התמיד.

[בלבוש כתוב על ההיתר לקרוא בתשעה באב בזה"ל, כל מה שהוא סדר וחובת היום כגון פרשת הקורבנות וכו', מותר לקרותו, דלא גרע מקריאת ק"ש וברכותיה. ע"כ. הלבוש הוסיף את המילה חובת היום. ולכאור' נראה שפירושו סדר או חובת היום ואחד לומד מהשני וביאור דבריו כמו שביארנו דברי הרמב"ן שלקח מק"ש רק את הסברא שענין היום מותר].

מסקנת מרן שליט"א להלכה למעשה

מסקנת הדברים: פשוט שאמירת הפסוקים שאחר ברכות התורה זה נחשב תלמוד תורה, ומ"מ זה מותר כמו שביארנו. ואין לחדש דברים 'שלא נשמעו בכל הארץ' לקרוא מגילת איכה וכדו'. וה' ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו. אכ"ר.

לקיי מכון תוצאות חיים
התאחדות בני הישיבות

הודעה חשובה

בבין הזמנים וכן בחודשים אלול ותשרי לא יתקיימו שיעורים.

השיעור יחודש בעזה"ב בזמן חורף התשפ"ב בשל"ג.

להצלחה בח"ג
ר' ציון בן אברהם
ורעייתו

לזיווג הגון
הדסה בת שי